

טביעת אצבעות לאור ההלכה

(בירור תביעה)

מ ב ר א

אלת טביעת אצבעות לא נדונה עדיין כמעט ולא כלום בספרות ההלכה למרות שהיא שאלה חיונית מאד הנוגעת לכמה וכמה ענפי חיים. א. כידוע מרבים כיום להשתמש בטביעת אצבעות במקום חתימה על מסמכים ושטרות, ויש לברר אם אמנם יש לזה ערך של חתימה. ב. כן חיונית היא השאלה לגבי הנוהג הנפוץ כיום בכל משטרות המדינות הנאורות להשתמש בטביעת האצבעות כאמצעי-זיהוי לגבי פושעים פליליים, ומתעוררת שאלה אם, ועד כמה, אפשר לסמוך על זה על פי ההלכה. ג. ביחוד אקטואלית היא הצעה שהועלתה בקובץ „הפרדס“ (שנה כ"ז חוברת י') „שכל היוצא למלחמה ישאיר במוסד ממשלתי מתאים או ברבנות את טביעת אצבעותיו, וגם יאורגן שרות מיוחד של מזהים אשר יעתיקו את טביעת האצבעות של החללים שתושוויגה אחר כך לאלו השמורות במוסד הממשלתי או ברבנות“.

השאלה בכללה נחלקת לשני חלקים: א. החלק המציאותי — אם אכן נכונה היא ההנחה שאין טביעת אצבעותיהם של שני בני אדם דומות זו לזו? ב. החלק ההלכתי — עד כמה אפשר מנקודת מבט ההלכה לסמוך על פעולת השוואת טביעת אצבעות על מנת לקבוע שהן זהות ודומות זו לזו? ונשיב על ראשון ראשון. תשובת השאלה הראשונה נחלקת אף היא לשתי נקודות: 1. דעת חכמי המדע בזה. 2. אם אפשר לסמוך על דעתם בזה. ונבארם אחת לאחת.

1. דעת חכמי המדע בזה.

„מנייה וגמורה היא בסוד חכמי האנטומיה והרפואה הקרימינולוגית שלכל אדם בעור הפנימי של אצבעותיו קוים ושרטוטים ספציפיים המיוחדים רק לו, שבהם הוא נבדל מכל האדם אשר על פני האדמה. והקוים האלה הנודעים בשם

„טביעת האצבעות“ כשהם מועתקים על גבי הנייר יכולים הם לשמש כסימן־זהוי היותר מובהק. ולפי דבריהם, גם אחרי המות כל עוד הגוף לא נרקב — סדרת השרטוטים האלה נשארת שרירה וקיימת ללא שינוי באופן שאפשר לנצלה ללא שום חשש לשם קביעת הזהות. על ענין זה נכתבה ספרות שלמה עשירה וענפה מאוד. אחד המטפלים בבעיה זו (יוליוס גרנט בספרו „מדע בשביל הקטיגוריה“, לונדון 1941 דף 168) כותב בקירוב כדלהלן:

מספר רב של טביעות אצבעות הושוּוּ זו לזו בדיוק רב, ובשום מקרה לא נמצאו שתיים דומות זו לזו. באנגליה לבד הועמדו על בחינה זו שש מאות אלף דוגמאות של טביעת אצבעות, ובתוכן גם של תאומים, ולא היה אף מקרה אחד יוצא מן הכלל שבו ימצא איזה שהוא דמיון בין האחת לשניה (הפרדס שם).

„כל המדינות הנאורות הכניסו את טביעת האצבעות לסימון עצמיותם של האנשים הנאשמים לחיבם על ידם משנת 1880 בערך עד היום“ (שם, שנה כח חוב' א').

לפי עדויות אלו יוצא לנו שלדעת המומחים הרי טביעת האצבעות היא סימן מוסמך שאין בו דופי.

2. האם יש לסמוך על דעת המומחים בשאלה זו?

לענין השאלה אם אפשר על פי ההלכה לסמוך על עדותם של המומחים, שהרי מצינו מבוכה גדולה בפוסקים בענין נאמנות רופאים (ראה יו"ד סי' קפ"ז וב„פתחי תשובה“ שם) כבר העיר בצדק בהפרדס (שם, שם) שהנידון שלפנינו אינו צנין לכל זה. והוא דומה למה שכתוב בתשובות „שם אריה“ (אהע"ז קי"ב) לענין נאמנות רופא לומר שראה במראה שיש לאשה מכה במקור המוציאה דם, שהשיב: כי אף שאין סומכים על הרופאים, זה רק במה שאומרים מאומד דעתם וחכמתם, אבל במה שענינים רואות בודאי נאמן, שבזה אינו טועה, ויכולים לסמוך עליו כמו שסומכים על קפילא לענין טעימת בשר בחלב שהוא איסור תורה. ואף לפי מה שכתב הש"ך (יו"ד סי' צ"ח) שמשום כך נאמן משום שהיא מילתא דעבידא לגלויי שאפשר להטעים לאחר, אף כאן היא מילתא דעבידא לגלויי שאפשר להראות לרופא אחר שיראה אם כדבריו כן הוא.

קל וחומר לנידון שלפנינו שהדבר ידוע ומפורסם בכל העולם המדעי ובערכאות שכבר בדקו עד היום כמה מליונים של טביעת אצבעות ולא נמצא אף אחת דומה לחברתה.

המסקנה היא איפוא: טביעת אצבעות סימן מוסמך הוא ואפשר לסמוך ללא פקפוק על ההנחה המקובלת שאין טביעת אצבעותיהם של שני בני אדם דומות זו

לזו. (אולם יש להעיר, שנחוץ לברר אם אין ביד הטכניקה המתקדמת של ימינו להמציא אפשרות של זיוף טביעת אצבעות).

מעתה עלינו להשיב על חלקה השני של הבעיה:

עד כמה אפשר לסמוך על פעולת ההשוואה של שתי טביעות אצבעות על מנת לקבוע שהן זהות?

א. תשובת ה"ברכת רצ"ה"

שורש הלכה זו נתבאר יפה בספר שו"ת ברכת רצ"ה (סי' ג') להגאון רצ"ה אורנשטיין ז"ל אב"ד לבוב.

השאלה שם היתה: אם יש לסמוך על תצלום לענין היתר עגונה. וזה בשני אופנים:

א. על ידי זיהוי תמונתו של המת כצורתו של הבעל על ידי עדים שהכירו את הבעל בחייו.

ב. על ידי השוואת תמונה זו של המת לתמונה של הבעל המצויה בידינו. בתשובתו מדמה המחבר ענין זה לדין "קיום שטרות" שמצינו בו (חו"מ סי' מ"ו) שלשה אופנים זה למעלה מזה:

א. שתזוהה החתימה על ידי החותם עצמו או על ידי מי שראהו חותם חתימה זו גופה. זהו אופן הקיום המעולה ביותר ונקראהו בקצרה "טביעת עין ממש".
ב. קיום החתימה על ידי מי שמכיר צורת חתימת ידו של פלוני, ונקראהו לשם הקצור, הכרה'.

ג. השוואת חתימה לחתימה הנקראת בקצור, דימוי'.

אנו רואים בשני האופנים שהוזכרו בשאלת העגונה הנזכרת, שהאופן הראשון, היינו זיהוי תמונת המת על ידי מי שהכיר את הבעל בחייו — הריהו מסוג הקיום השני משלשה האופנים הנזכרים של קיום שטרות, והוא האופן שקראנוהו קיום של הכרה', והאופן השני, היינו השוואת תמונת המת לתמונה של הבעל הריהו מסוג הקיום השלישי הנקרא בקצרה קיום של דימוי'.

המחבר מתחיל איפוא בביאור גדרי זה הקיום האחרון — הקיום של דימוי, ומתוך כך הוא בא לידי קביעת גדרו של הקיום של הכרה'.

ב. קיום של דימוי — כסימן מובהק

מצינו מחלוקת הפוסקים (טור חו"מ סי' ס"ט) בקיום שעל ידי דימוי החתימות והשוואתן זו לזו. דעת רב שרירא גאון היא שאין קיום כזה מועיל אלא בשטר, שמצינו שהקילו בדיני קיומו הואיל ו"קיום שטרות מדרבנן" והואיל וכן

אף זה מ"קולי קיום" הוא (ב"ח שם) אבל לגבי כתב יד של הלוח אין קיום כזה מועיל, והטור נחלק עליו והכשיר קיום של דימוי אף בכתב יד.

בספר קצות החושן (סי' מ"ו סק"ח) מסביר טעמו של רש"ג בזה, שקיום של דימוי אין לו ערך של טביעת עין אלא של סימן מובהק. לפי זה יוצא שדימוי מועיל לענין שאלת איסור והיתר וכן לענין עגונה שבאלו הרי מועיל סימן מובהק, אבל לא לענין הוצאת ממון מחזקתו, שבזה, כפי שמביא שם הקצה"ח מדברי התוספות (חולין צו.) אין כחו של סימן מובהק יפה, לכן אף קיום של דימוי אינו מועיל.

בהנחה זו הקצה"ח מסלק גם ראית הט"ז (סי' ס"ט) שמוכיח שדעת הרמב"ן היא שלא כדעת רש"ג, מתשובת הרמב"ן (הובאה ביו"ד סי' רכ"ח) שהשיב בענין מי שנשבע שלא לעשות דבר מסוים בלי רשות אדם מסוים, והלה שלח לו כתב הרשאה חתומה על ידו, שאם הוא מכיר שוהיה חתימת ידו יכול הוא לסמוך על זה. שמוזה מוכח דעת הרמב"ן שקיום כזה מועיל אף לענין דאורייתא. אולם לפי המתבאר אין זו ראיה כלל, משום שבאיסורין אף רש"ג מודה שמועיל דימוי כשאר סימן מובהק.

ועדיין הסברו של קצה"ח עצמו טעון הסבר. למה, בעצם, אין דימוי נכלל בכלל טביעת עין?

על שאלה זו, כותב המחבר, ניתן לכאורה להשיב בפשיטות, שגדר טביעת עין הוא: זיהוי חפץ על פי מה שראה המזהה כבר את אותו החפץ גופו בפעם קודמת. מה שאין כן בדימוי שהמזהה רואה זה עתה את החפץ בפעם הראשונה בחייו, ואינו אלא מדמה מילתא למלתא.

אולם אם נקבל הגדרה זו, תצא לנו מסקנה מוזרה, והיא, שאף הקיום שקראנוהו קיום של הכרה אף הוא בכלל דימוי יחשב ומקולי קיום הוא, שהרי אף כאן רואים העדים את החתימה בפעם הראשונה בחייהם, ואינם אלא מדמים ומשווים צורת חתימה זו לצורה הקבועה בכח זכרונם, והרי זה ממש ענין דימוי. ואמנם משמע מתוך דברי הט"ז שהזכרנו לעיל כי אכן הבין כך בדעת רש"ג, שאף קיום של הכרה בכלל דימוי הוא, שהרי הביא את תשובת הרמב"ן כדעה מנוגדת לדעת רש"ג, והרי הרמב"ן כתב רק, שאם הוא מכיר חתימת יד פלוני יכול הוא לסמוך על זה, ואין הרמב"ן עוסק שם כלל בענין קיום של דימוי, אלא ודאי דעת הט"ז היא שאין לחלק בין קיום של הכרה לקיום של דימוי.

אבל, כאמור, מסקנה זו מוזרה היא, לדעת המחבר, ואינה ניתנת להאמר, הנה מחמת שני נמוקים:

א. לפי זה יוצא, שלדעת רש"ג אינו מועיל בכתב יד לא רק קיום של דימוי אלא אף קיום של הכרה, ולא נשארה איפוא כי אם אפשרות אחת של קיום:

שיעידו עדים שהם ראוהו כשהוא חותם את הכתב יד הזה גופו, והוא הקיום שקראנוהו טביעת עין ממש. וזה דבר זר ומנוגד להבנת כל הפוסקים בדעת רש"י. ב. הרי בקיום של דימוי הדין הוא (כתובות כ) שאין מקיימין אלא מתוך שני שטרות, וכיצד יתקיים תנאי זה בקיום של הכרה? ואולי נצטרך לשאול לעדים המעידים על הכרתם את החתימה, אם ראו את החתימה פעמיים? הרי תנאי כזה לא הוזכר בשום מקום.

ג. קיום של הכרה — בטביעת עין

מתוך הטענות הנזכרות בא המחבר לכלל החלטה שקיום של הכרה ערכו כערך טביעת עין אף על פי שאינו זיהוי חפץ על פי מה שראוהו כבר בפעם קודמת, מפני שלא זו היא הגדרתה הנכונה של טביעת עין, אלא ההגדרה האמיתית היא: „שכל עיקר ענין טביעת עין הוא בא מן השינויים וההבדלים הדקים והרבים שמויחדים בחפץ זה, אשר בהם נבדל הוא מזולתו, והנה כל הבדל ושינוי בפני עצמו הוא, ע"פ רוב, רק כסימן גרוע, והרי סימנים גרועים לדברי הכל אפילו מאה מהם אינם מצטרפים להחשב סימן מובהק. ועוד, שגם מאה סימנים מובהקים אינם מועילים בדיני נפשות כמו שאמרו בחולין (צו). אלא בהכרח צריך שנאמר שעדיפותה של טביעת עין מסימנים היא, שבסימנים, כל סימן וסימן ענין הוא בפני עצמו, וצריך המכיר לחשוב ולהתבונן על כל אחד ואחד אם יש כזה בדיוק בחפץ הלזה, לא כן בטביעת עין, שעל ידי ההבדלים הרבים ניכר הוא מיד למכירים כי זהו ולא אחר, והמכירים בעצמם אינם יודעים במה יבדל הוא מזולתו, ולא ידעו לחשב כל אחד ואחד מהשינויים בפרטות, וגם יש שינויים דקים למאוד שאין הדמיון תופס לדעתם בפרטות, ורק בדרך כלל נתפס הוא במחשבה וכח הדמיון, עד שלא יפול בחוש הראות שום ספק, וזוהי עדיפותה של טביעת עין”.

קצורם של דברים הוא: טביעת עין היא הכרה טבעית הפועלת באופן אינסטיקטיבי כשאר חושי האדם, לא כן סימנים שאינם גורמים אלא הכרה נאלצית שהיא פרי התבוננות ועבודת המחשבה.

(ראה מעין רעיון זה בספר אור ישראל להגאון ר' ישראל סלנטר (סי' ו') שאף הדגים זה במשל נאה מתינוק המתחנך לקרות בספר, שקריאתו היא פרי מאמץ שכלי והתבוננות מדויקת בצרופי האותיות, מה שאין כן בקריאת המבוגר הקורא באופן מיכני ולפעמים אף אינו מרגיש במעשה עצמו וקורא כמתעסק. ואין ספק שיכולת קריאתו של המבוגר נעלה היא לאין ערוך מקריאת הילד).

לפי הגדרה זו מובן ממילא, שמקומו הנכון של קיום של הכרה הוא תחת הסוג של טביעת עין ולא של סימנים, שהרי אף כאן אין המזהה בא לידי הכרתו

מתוך עבודה שכלית של צרוף פרטי הקיום והשינויים שבחפץ ודימויים לפרטי הצורה שנקבעה בכח זכרוננו, כמו הקיום שעל ידי דימוי והשוואה, אלא הכרתו טבעית וחושית היא, ואין כל הבדל מבחינה זו בין קיום של הכרה לקיום של טביעת עין ממש, ושלא כדעת הט"ז.

(יש להעיר כי לכאורה אנו מוצאים בזה מחלוקת בין הראשונים, ואם אמנם ה"ברכת רצ"ה" זכה לכוון בזה לדעתו של הרמב"ן, אבל גם דעת הט"ז לא דבר ריק הוא ומצינו לו, לא רק חבר, כי אם כמה חברים מבין גדולי הראשונים.

בתוספות כתובות (כ"א ב' ד"ה ושל"מ) תמהו על מה שאמרו שם בגמרא "שמע מינה: דיינים המכירים חתימת העדים אין צריך להעיד בפניהם" מה החידוש? הרי כלל הוא "שלא תהא שמיעה גדולה מראיה" ותירצו שם בין השאר ש"סלקא דעתיה שצריך להעיד בפניהם משום שפעמים אינם מכירים אלא על ידי שראו בלילה שאין לומר אז לא תהא שמיעה גדולה מראיה" (ועיין שם במהרש"א, וב"תומים" סי' מ"ו סקכ"ז) מדבריהם אלו מוכח שדעתם היא כדעת הט"ז שאין מקום לחלק בין קיום של הכרה לקיום של דמוי, ואף קיום של הכרה הם באים עליו מתורת השוואה ודימוי, שמדמים המזהים חתימה זו שלפניהם לחתימה שראו מכבר, וכל כך היה הדבר פשוט בעיניהם, עד כדי כך שנקטו בפשיטות שאף אותה ראיה ראשונה שעל פיה נחקקה צורת חתימתו של זה בכח זכרונם של המזהים, אף היא מחלקי הראיה היא ויש הבדל אם היתה אז ביום או בלילה, (שכך משמע מלשונם שוהי כונתם, ועיין שם"ק).

אולם הרמב"ן במלחמות שם חולק בתוקף על הנחה זו וכותב "שלא אמרו ראוהו בלילה אלא בשאר העדיות שהם צריכין ראיה וכיון שנמסר לו בלילה, עד הוא ואינו נעשה דין, אבל זו העדות שמתקיימת בידיעה בלא ראיה, ואפילו מתוך שטרות אחרים מקיימין, וכן בהכרה בלא ראיה — אף על פי שראהו חותם בלילה, לא נעשה עד, שלא על אותה ראיה עדות זו מתקיימת, אלא מפני שהוא יודע שאין שטר זה מזויף, והראיה בזה, שהאמינו למעידים בגדלן מה שראו בקטנן, ואף על פי שאותה שעה פסולים להעיד היו, וכן הכשיר ר' יוחנן בן ברוקא עבד על פיהם. שמע מינה, שהעדות הזאת — בשעה שהוא מעיד עליה בבי"ד הוא שנעשה בה עד, אבל שעת ראיה אינה עושה אותו עד".

אמנם הר"ן שם (סוף הפרק) הקשה באמת למה נאמנים אלו שתחלתן בפסול, ותירץ משום שקיום שטרות מדרבנן הקילו בו, ומקולי קיום הוא. הרי לנו שלשה מטיבי צעד מגדולי הראשונים: התוספות, בעל המאור — החולק שם עם הרמב"ן, והר"ן, שכולם לכאורה דעתם כהט"ז שאף קיום שעל פי הכרה מסוג דמוי הוא, שהמזהה משה את הצורה שלפניו עם הצורה שראה מכבר, אלא שהדברים באמת מתמיהים לומר שהראיה ראשונה שעל פיה המזהה מכיר את

הצורה שלפניו אף היא דין ראית עדות עליה. בכל אופן, לפי זה עלינו למשוך את הקו הלאה, ולומר שאף בקיום של טביעת עין ממש נוהג כלל זה שאף הראיה הראשונה שגרמה את הטביעת עין היא חלק מחלקי הראיה של העדות. וכמו שהרמב"ן באמת קובע דברי השגתו על ראהו חותם בלילה, עיין בדבריו. והואיל וכך הרי יצאנו מן הסבך, שהרי, אף מבלי להבין נמוקם של ראשונים אלו, זה ברור הוא כבר, שאין בדבריהם משום הטלת דופי בערכו של קיום שעל ידי הכרה בטביעת עין, שהלא אף בקיום של טביעת עין ממש אמרו דבריהם כמו שמבואר בדברי הרמב"ן, ושוב לא מצאנו לו חבר להט"ו. ואדרבה, מצינו עד נאמן לדעת הברכת רצ"ה, והוא הרמב"ן ז"ל).

מסקנת הדברים, לדעת הגאון רצ"ה ז"ל, היא:

א. קיום שעל ידי הכרה לדברי הכל דינו כטביעת עין ממש, ומועיל לכל דיני התורה ללא יוצא מן הכלל.

ב. קיום שעל פי דמוי והשוואה בזה יש, לדעתו, קצת מבוכה:

1. אם נניח שדעת רש"ג ודעת הטור שוות הן בענין השאלה של הוצאת ממון על ידי סימן מובהק, ונניח ששניהם סוברים כדעת הקצה"ח (סי' מ"ו סק"ה) על פי התוספות (חולין צ"ו א') שאין כח לסימן מובהק להוציא ממון מחזקתו, או נצטרך בהכרח לומר שטעמו של הטור, שנחלק על רש"ג ופוסק שאף בכתב יד מועיל קיום של דימוי, הוא משום שהוא חולק על עצם ההנחה שדימוי אינו אלא כסימן מובהק, ולדעתו אף דימוי הריהו בכל טביעת עין.

2. אפשר גם להניח, שהדבר הוא להיפך, שהרש"ג והטור דעת שניהם שוה היא בענין ההנחה שדימוי אינו אלא כסימן מובהק, והמחלוקת אינה אלא בסימן מובהק גופו, שהטור דעתו כדעת "נתיבות המשפט" (שם) על פי הש"ך, שסימן מובהק יש בכוחו להוציא ממון מחזקתו, ולפיכך דימוי מועיל אף בכתב יד.

אם נבחר באחת משתי דרכים אלו, הרי דימוי ערכו או כטביעת עין או, לפחות, כסימן מובהק, והריהי עדות מספקת להתיר עגונה על פיו, למשל. אבל הרי תתכן עוד דרך אחרת בהבנת המחלוקת בין רש"ג והטור. והיא:

3. שאמנם דעת שניהם שוה בענין שאלת הוצאת ממון על פי סימן מובהק, כמו בדרך הראשונה שהזכרנו, אבל לא ששניהם מסכימים לדעת הקצה"ח, אלא להיפך, שניהם דעתם כדעת הנה"מ שמוציאין ממון על פי סימן מובהק, ואז נצטרך בהכרח לומר שדעת רש"ג היא שדימוי אין כחו אלא ככח סימן בינוני ולפיכך אין בכחו להוציא ממון.

לפי דרך זו כבר אי אפשר לדעת רש"ג להתיר עגונה על סמך דימוי לבד, אמנם ודאי אין ערכו של דימוי נופל, כמובן, מערך שאר סימן בינוני, ויש לו הזכות,

למשל, להצטרף עם עוד סימן בינוני שביחד יהוו סימן מובהק כמו שכן היא דעת הרבה פוסקים (בית שמואל סי' י"ז סקע"ג).

ד. הכרה שמתוך דימוי

המחבר מעורר, שלכאורה יש למצוא תקנה בשאלה זו של השוואת תצלומים, מבלי להצטרך להזדקק לדין דימוי שכאמור ערכו מוטל בספק, והיא: להראות לעדים את תמונת הבעל המצויה בידינו כמה פעמים עד שתקלט הצורה בכח זכרונם של העדים, ואז יוכלו איפוא לזהות את תמונת המת זיהוי של הכרה שלפי המבואר, ודאי כחו ככח טביעת עין ממש.

אולם למעשה לא רצה המחבר להסתמך בנידון שאלתו על סברא זו, ביחוד, לאחר שנתעוררה אצלו בזה בעיה נוספת והיא, שלשם שמוש בתמונת הבעל המצויה בידינו, בשני האופנים הנזכרים, ז.א. בין באופן של השוואה ודימוי התצלומים ובין באופן הכרה שמתוך דימוי שהמציא ושהזכרנו זה עתה, יהי צורך בשתי חמונות דוקא (ומסתבר שאף מתצלומים שונים דוקא) וזה על פי ההלכה המפורשת (כתובות כ) שאין מקיימין שטר קיום של דימוי אלא מתוך שני שטרות, ולפי שבנידון שלפניו לא היתה מצויה כי אם תמונה אחת של הבעל, לא היה אפשר לו, למעשה, להתיר את העגונה על סמך התצלום לחוד וחפש לו עוד טעמי היתר שונים, (יש להעיר, כי בעצם לא מובן למה גם בהכרה שמתוך דימוי הוא מצריך שני טופסים, בה בשעה שהוא מחשיב אותה כהכרה).

ה. ברור טעם המחלוקת בענין דימוי.

כאמור מצא לפניו ה"ברכת רצ"ה" שלש דרכים אפשריות בהבנת נמוקי המחלוקת שבין רש"ג והטור בדין קיום של דימוי, והשאר הדבר ללא הכרעה. אולם נדמה שאין ספקו בפרם זה מוציא מידי ודאי של הקצה"ח והנה"מ שנקטו בפשיטות (סי' מ"ו סק"ח) כדרכו השניה של הברכת רצ"ה בטעם המחלוקת: שכל עיקר המחלוקת אינה אלא בשאלת הוצאת ממון על פי סימן מובהק, אבל עצם ההנחה שדימוי הריהו כסימן מובהק, אין בה מחלוקת כלל, ודברי הכל היא.

דעה זו מקבלת תוקף יתר על ידי הערתו הצודקת של הספר "טבעת החשן" (שם) שעל פי דרך זו בהבנת המחלוקת, נמצאים הכל הולכים לשיטתם: הש"ך שהכריע (סי' ס"ט) כדעת הטור בענין דימוי שמועיל אף בכתב יד הולך לשיטתו שפסק (סי' רצ"ו) שמוציאים ממון על פי סימן מובהק, ויש להוסיף שאף הטור עצמו הולך לשיטתו לפי מה שדייק שם הש"ך מלשונו שאף הוא סובר שסימן מובהק מועיל להוציא ממון, ואילו בעלי התוספות שכתבו בחולין (צ"ו) שאין כח בסימנים להוציא ממון וכדעת קצה"ח, הם ודאי סוברים אף בדין קיום של דימוי כהקצה"ח

שפסק כהרש"ג שדימוי אינו אלא מקולי קיום. תדע שהרי שני דינים אלו הוכיח הקצה"ח מתשובת ר"ת שבמרדכי (פ"ב דכתובות), שדעתו היא כדעת רש"ג (קצה"ח סי' מ"ו סק"ח) ושאין מוציאין ממון ע"פ סימנים (שם סי' רנ"ט סק"ב).

מעניין, שאף הברכת רצ"ה מביא „קצת סעד“ לזה שדימוי חשוב כסימן מובהק מדברי ר"ת, אך לא מתשובה זו של ר"ת שבמרדכי בענין קיום שטרות, אלא מדבריו בספר הישר (סי' תשצ"א) בענין היתר עגונה, מבלי משים שב„קצת סעד“ זו שפך אור על דבריו אלו של ר"ת שגרמו מבוכה גדולה בין הפוסקים שנבוכו בפירושם של הדברים שהובאו בקצרה בתוספות (יבמות ק"כ א' ד"ה אין) על המשנה: אין מעידין עליו אלא על פרצוף פנים עם החוטם. (ראה: שו"ע אה"ע סי' י"ז ובנו"כ, תשובת ב"י סי' ו', שו"ת גאוני בתראי סי' נ', ונו"ב אה"ע קמא סי' ג"א ותנינא סי' ס"ב ועוד). מעניינים דבריו של השב שמעתתא בזה (ראה שמעתתא ז' מפרק י"ג והלאה אריכות גדולה בענין זה) שכתב: ולבי אומר לי, מה שרבו הפירושים בדברי ר"ת ואת כל התלאה אשר מצאתנו בדבריו הוא היות שדברי ר"ת המה בקיצור ולא נדע הפתח נבוא שערי. השערות זו נתאמתה אח"כ משיצא ספר הישר לאור. ראה ערוך השולחן (הל' אישות סי' י"ז סעיף ר"ב) שכתב: כל זה נגרם להם לפוסקים מפני שספר הישר לא נדפס עדיין בימיהם, ומענין שמכל הפירושים שבדברי ר"ת הוכח פירושו של המהרח"ש שמיאן בו השב שמעתתא (עין שם פ"ד) כפירוש הנכון. ושוב האישור הוא על ידי הערוך השולחן, מבלי להביאו כמובן.

מפליא הוא לראות שלשה נביאים, המהרח"ש, ה„ברכת רצ"ה“, וה„ערוך השולחן“ מתנבאים, אם כי לא בסגנון אחד, אבל תוכן הדברים אחד הוא אצל שלשתם בפירוש דבריו של ר"ת.

לאמיתו של דבר רק המהרח"ש „התנבא“, בעל הערוך השולחן הרי כבר ראה את הדברים במקור, ושוב מעניין, שמה שאצל הברכת רצ"ה מהוה קצת סעד למרות שהוא מרא דהק שמעתתא הריהי אצל הערוך השולחן, המומחה לספר הישר, תורה שלמה. והריהו מוצא, מבלי להזכיר כלל ענין דימוי, דברים מפורשים בזה בפיו של רבינו תם, וזה לשונו של הערוך השולחן:

„ובאור הדברים כן הוא, שכמו שיש סימנים מובהקים ושאינם מובהקים, כך בטביעת עין, יש טביעת עין גמורה ועדיפה מסימן מובהק, ויש טביעת עין שאינה גמורה והריהי כסימן מובהק. טביעת עין גמורה נקרא כשכל הגוף שלם, ואפילו חבול בפניו סובר ר"ת שזוהי טביעת עין גמורה שעדיפה מסימן מובהק, וכשאין כל גופו שלם וכו', יש בזה טביעת עין שאינה גמורה, ועל זה שנינו: אין מעידין עליו אלא על פרצוף פנים עם החוטם אע"פ שיש סימנים בגופו ואין מעידין עליו אלא עד שלשה ימים. שאף על פי שגם בלי החוטם יש להכירו על ידי טביעת עין

לומר „זוהי צורתו של פלוני“ על ידי הסימנים שיש לו בצורה, והסימנים הם סימני טביעת עין כלומר שניכר שזוהי צורתו, מכל מקום בלא חוטם ופדחת אין זה רק כסימן בינוני, אבל בחוטם ופדחת הרי הוא כסימן מובהק, ולכן לאחר שלשה ימים אין מעידים וכו' אבל כשכל גופו שלם וכו' כל הראה שהכירו בחייו כשמסתכל בגופו השלם יראה לעין בטביעת עין וכו' שזהו פלוני.

הרי לנו כאן הגדרתו של הגאון רצ"ה ז"ל כי טביעת עין הבאה מתוך התבוננות בסימנים דינה כסימן מובהק.

ואף על פי שלענין דינו המחודש של ר"ת בענין שהוא דן עליו שם, יטענתו כי אפילו אם הוא חבול בפניו יש שם מציאות של טביעת עין גמורה וכיוצא בזה, לא הסכימו עמו הפוסקים, לא מפני כך נאמר שהם חולקים עליו בעיקר הגדרתו, וכמו שכבר העיר בערוך השולחן שם.

הרי זכינו בזה לעוד „לשיטתו“, משיטת רבינו תם בספר הישר לשיטתו בתשובתו שבמרדכי, והנה עוד „לשיטתו“, והיא כבר לאחד מן האחרונים, שלמרות שהוא עצמו רמז על זה, יש שלא הרגישו בזה שהוא הולך לשיטתו, וחשבוהו כחולק על עצם הנחת הגאון רצ"ה ז"ל, שלא לכל דבר מועיל דימוי. (ראה שו"ת מהרי"ץ סוסי' קכ"ד) וזה הדבר :

בתשובות „עין יצחק“ (קמא אה"ע סי' ל"א) נשאל אף הוא שאלת היתר עגונה על פי השואת תמונת המת לתמונת הבעל, והוא השיב להיתר, בהסתמכו על דעת הטור שדימוי אינו מקולי קיום ומועיל אף לכתב יד, ברם, הוא הולך לשיטתו שהכריע ב„באר יצחק“ (סי' ו' ענף ח') כדעת הש"ך שמוציאין ממון על פי סימן מובהק, ולפי מה שנתבאר הרי זהו טעמו של הטור, אם כן איפוא גם דעת „עין יצחק“ היא שדימוי הריהו כסימן מובהק לדברי הכל.

אגב, יש להעיר שראיתו האחרת של העין יצחק ממה שנאמנת אשה לומר דם כזה ראיתי ואבדתי (נדה כ) לא הביא שם כהוכחה לנדון של השואת התצלומים אלא לנדון של הכרת התצלום של המת על ידי מכיריו של הבעל, באופן שאין מכאן כל פירכא לדעתו של הגאון רצ"ה ז"ל שפקפק בהיתר העגונה על פי דימוי התמונות, ושלא כמו שיש טועין בזה.

ו. פקפוק האחרונים בענין הדמיון לדימוי.

ישנם כמה אחרונים שמפקקים בנכונות הדמיון שדימה הברכת רצ"ה שאלת השואת תצלומים לדין קיום שטרות על ידי דימוי. נמוקם הוא, ששונה הוא דין קיום שטרות שקיימת בו שאלה של חשש זיוף, לא כן דימוי תמונות שאין בזה שום חשש זיוף, והשאלה אינה כי אם על נכונות ההשואה, הרי יתכן שבכגון זה אין ערעורו של רש"ג קיים להטיל דופי בקיום כזה (ראה שו"ת מהרי"ץ ססי'

קכ"ד, והפרדס שם, וכבר קדמם בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רנ"ו, עיין שם שכבר הרגיש בטענה זו הגרצ"ה עצמו).

אמנם לענין שאלת דימוי תצלומים יש להשיב על זה תשובה נצחת וכפי שכבר הרגיש בשו"ת גבול יהודה (אה"ע ל"ו) שאף תצלום אינו תלוי רק בצורת המצטלם, אלא גם בתנאים חיצוניים, האור, הצל, עדשת המצלמה וכדומה. ומעשים בכל יום יוכיחו. (ואמנם משום כך ישנם אחרונים החולקים על הגרצ"ה לאידך גיסא וסוברים שאין לסמוך כלל על תצלום). אך כמובן תשובה זו אינה מספקת לנדון שלפנינו היינו טביעת אצבעות שהיא לכאורה אינה תלויה בשום גורמים חיצוניים אלא בצורת שרטוטי האצבעות בלבד.

אבל ערעורם של האחרונים בכלל אינו עומד בפני הבקורת. שהרי פקפוקו של רש"ג בקיום של דימוי אינו כלל משום חשש זיוף אלא מפני ספק באמיתותה של ההשוואה, או, כפי שנתבאר, מפני חולשת כחה של זו להחשב כראית עדות. תדע, שהרי קיום של הכרה לדברי הכל קיום מובהק הוא כפי שהוכח לעיל. ואם ישנו חשש זיוף הריהו קיום במקרה זה במדה לא פחותה מאשר במקרה של דימוי, אלא שאין חוששין בשטר מקוים לזיוף אלא במקרה שיש רגלים לדבר כמו שכתבו התוספות (ריש גיטין ושאר מקומות).

מסקנת הדברים היא, על דעת רוב הפוסקים :

- א. כל זיהוי של הכרה כלומר שהוא פרי כח זכרוננו ודמיונו של המזהה ואינו טעון התבוננות ועיון בפרטים הריהו כטביעת עין ממש.
- ב. כל זיהוי של דימוי כלומר שבא מתוך השואת צורה לצורה והתבוננות בפרטיהם הרי כחו ככח סימן מובהק.

והואיל וכך :

טביעת אצבעות דינה כסימן מובהק.

מעתה עלינו לדון בפרטים המעשיים של טביעת אצבעות.

- א. הואיל וטביעת אצבעות דינה כסימן מובהק, היא מועילה לכל הדברים שסימן מובהק מועיל, ואינה מועילה במה שאין סימן מובהק מועיל.
- והרי דיניו של סימן מובהק :

1. לענין דיני נפשות דעת כל הפוסקים מלבד הנודע ביהודה (קמא אה"ע סי' נ"א) היא שאין סימן מובהק מועיל (ראה בזה שו"ת רע"א סי' ק"ז ובאר יצחק חו"מ סי' ו').

2. לענין שאר ענשי הגוף מסתבר שדינם כדיני נפשות.

3. לענין הוצאת ממון מחזקתו קיימת מחלוקת הפוסקים.

4. לענין איסורין והיתר עגונה הריהו מועיל.

ב. מן האמור נלמד, שלענין הוצאת ממון מחזקתו על פי שטר חוב הנהוג בימינו שדינו ככתב יד שהרי חתום על ידי הלוה ולא על ידי עדים, קיימת מחלוקת הפוסקים אם יש בו כח להוציא אם הוא חתום בטביעת אצבעות, במקרה שהלוה טוען מזויף או טענה אחרת שיש בה כח לחייב את המלות לקיים את השטר.

ג. לענין השאלה אם יכולים עדים לחתום על גט או על שטר בטביעת אצבעות, אסור להם לחתום באופן זה לכתחילה, שהרי „התקין רבן גמליאל שיהיו העדים מפרשין שמותיהם בגט מפני תקון העולם“, והוא הדין לשטר (ערוך השלחן אהע"ז סי' ק"ל סי"ב). (הערה זו בענין תקנת ר"ג העיר בהפרדס שם ויש מקום לדון בזה).

ולבסוף :

בכל מקרה של זיהוי טביעת אצבעות וקוקים לשתי דוגמאות של טביעת אצבעות לזהות את טביעת האצבעות הנידונה על פיהם (ברכת רצ"ה סי' ג').

מקורות:

גמ' כתובות כ'. תוספות יבמות ק"כ א' ד"ה אין. מרדכי פ"ב דכתובות. טור חר"מ סי' ס"ט, ובי"ח ס"ז וש"ך שם. שו"ע יו"ד סי' רכ"ח. שו"ע חר"מ סי' מ"ו יחומים, קצה"ח, נה"מ, שם. גמ' חולין צ"ו א'. תוספות כתובות כ"א ב' ד"ה וש"מ, ומהרש"א שם. ספר הישר סי' תשצ"א. שו"ע יו"ד סי' קפ"ו, ופ"ת שם. שו"ע אה"ע סי' י"ז ובית שמואל שם סקע"ג. קצה"ח סי' רנ"ט סק"ב. שב שמעתתא ש"ז פ"ג. גמ' נדה כ'. תוס' ריש מס' גיטין. תוס' חולין צ"ו א'. מחממות פ"ב דכתובות ובעה"מ ור"ן שם. שו"ע יו"ד סי' צ"ח, ובש"ך שם. ש"ך חר"מ סי' רצ"ו. טבעת החושן סי' מ"ו. ערוך השלחן אה"ע סי' ק"ל, וסי' י"ז סעיף ר"ב. שו"ת בית יוסף סי' ר'. שו"ת גאוני בתראי סי' נ'. שו"ת רעק"א סי' ק"ו. שו"ת ברכת רצ"ה סי' ג'. שו"ת באר יצחק חר"מ סי' ר' ע"ח. שו"ת שם אריה אה"ע קי"ב. שו"ת מהרי"ץ סי' קכ"ד. שו"ת מהרח"ש קונטרס עגונות. שו"ת נריב אה"ע קמא סי' נ"א, ותנינא סי' ס"ב. שו"ת עין יצחק קמא אה"ע סי' ל"א. שו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רנ"ו. שו"ת גבול יהודה אה"ע סי' ל"ו. אור ישראל סי' ר'. הפרדס שנה כ"ז חוברת י', ושנה כ"ח חוברת א'.